

Відзив

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Безтелесної Людмили Іванівни

на дисертаційну роботу Махонюка Олександра Володимировича
на тему: «Формування та розвиток ринку міграційних послуг в Україні»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Актуальність обраної теми

Зростання міграційної активності населення – характерна ознака функціонування не лише нашого суспільства, але й світу загалом. Звісно, що зростання потреб населення у міграційній активності, реалізація цієї активності породжують попит на супутні послуги, котрі її супроводжують. Відповідно зростає пропозиція таких благ. Економічним механізмом взаємодії попиту і пропозиції на послуги, що супроводжують міграційну мобільність населення є ринок. Отож, формування ринку міграційних послуг є закономірним процесом обслуговування сучасної міграційної активності населення різних держав світу.

В Україні у задоволенні попиту населення на міграційні послуги бере участь велика кількість суб'єктів ринку. Основним серед них є держава. Її інституції формують не лише пропозицію міграційних послуг, але й визначають правила реалізації міграційної активності населенням і взаємодії усіх інституцій у цьому процесі. Саме держава зобов'язана переглядати ці правила та змінювати їх, з огляду на новітні виклики, стимулювати розвиток ринку міграційних послуг.

Увага наукової спільноти до вивчення ринку міграційних послуг є наразі необґрунтовано низькою. Фахівці оперують переважно традиційними підходами до дослідження різноманітних видів, форм та проявів міграції населення, залишаючи поза увагою інституційні, соціально-економічні та фінансові аспекти формування та розвитку ринку міграційних послуг.

Саме недостатня наукова обґрунтованість проблеми, її поліаспектність та практична значущість обумовлюють необхідність її вирішення, підкреслюють актуальність та визначають напрями дисертаційної роботи Махонюка Олександра Володимировича.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано в рамках основних напрямів науково-дослідної роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України» у 2009–2018рр., а саме: «Регіональна міграційна політика в умовах поліетнічного середовища» (номер держреєстрації 0108U010370, 2009–2010 рр.), в рамках якої автором здійснено огляд міжнародного досвіду великих проектів залучення іноземних працівників у відновлення національних економік, зокрема, на прикладі Німеччини у післявоєнний період (від 1945 року); «Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи» (номер держреєстрації 0109U007082, 2009–2011рр.), в процесі виконання якої автором досліджено чинники розвитку нових форм праці та доходів населення, зазначено зростання частки фінансових доходів з-за кордону, в тому числі змодельовані інституційні (родина, сім'я, робочий колектив) стимулятори процесів трудової міграції; «Соціально-демографічний потенціал розвитку Карпатського регіону України» (номер держреєстрації 0111U000706, 2011–2012рр.), в межах якої автором досліджено спосіб життя населення Карпатського регіону, зокрема, вплив міграційних переказів на структуру сукупних доходів домогосподарств; «Формування і використання територіальних міграційних систем для забезпечення сталого розвитку регіонів» (номер держреєстрації 0112U000462, 2012–2014рр.), в межах якої автором надано теоретико-методологічне обґрунтування пріоритетів розвитку РМП на прикладі областей Західного регіону України, змодельовано структуру ринку та його місце в територіальній міграційній системі; «Соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір» (номер держреєстрації 0113U000106, 2013–2015 рр.), де автором досліджено механізми реалізації державної політики адаптації трудових мігрантів, що повернулись на батьківщину; досліджено правові та соціальні гарантії трудових мігрантів-українців на робочих місцях в країнах ЄС; «Соціокультурологічні наслідки міграційних процесів» (номер держреєстрації 0114U004400, 2014р.), у межах якої автором запропоновано механізм залучення міграційного капіталу в національну економіку (на основі випуску державних міграційних облігацій) та раціональне використання залучених коштів завдяки створенню Фонду фінансування бізнесу через міграційні облігації; «Механізм регулювання міграції населення в умовах трансформації регіональних ринків праці»

(номер держреєстрації 0116U004032, 2016–2018рр.), у рамках якої автором досліджено ризики асиметрії розвитку прикордонних українсько-польських територій, з'ясовано роль РМП в ефективізації транскордонної співпраці.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки і рекомендації, подані в дисертації, є належно обґрунтованими. Про це свідчить використання широкого кола теорій дослідження, а саме: ринкових відносин, соціальної економіки, демографії, економіки праці, державного регулювання економіки, міграційних мереж і систем. У ході дослідження використовувались загальнонаукові і спеціальні наукові методи: системного та багатofакторного, економіко-статистичного, інституційного аналізу, історичний, діалектичний; соціологічний (метод глибинного інтерв'ю), таблично-графічний.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти та програмні документи, офіційні статистичні матеріали, інтерактивні таблиці Євростат, матеріали спеціальних видань Міжнародної організації з міграції, наукові праці вітчизняних і закордонних дослідників, аналітичні матеріали національних та міжнародних рейтингових агентств, матеріали засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень, власні аналітичні напрацювання.

Достовірність результатів одержаних Махонюка О.В. підтверджується на основі аналізу змісту дисертації та основних опублікованих праць.

Дослідження Махонюка О.В. характеризується новизною, що полягає у поглибленні теоретико-методичних положень та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо формування та розвитку ринку міграційних послуг в Україні.

Серед основних елементів новизни зазначимо наступні.

1. Вперше розроблено концептуальний підхід до регулювання РМП України (с.135-149) та обґрунтовано регіональні особливості його реалізації у системі діючих та затребуваних нормативів стратегічного характеру (с.141-142), на основі чого за принципом компліментарності узгоджено цілі, завдання і заходи щодо розвитку РМП, його нового функціонального наповнення та отримання позитивних міграційних ефектів (с. 142-147);

2. Удосконалено понятійно-термінологічні основи теорії міграційних систем в частині визначення категорії РМП як сукупності економічних відносин із приводу задоволення потреб населення в послугах, пов'язаних з уможливленням та/або покращенням (спрощенням, легалізацією, прискоренням, доповненням) умов здійснення міграційних переміщень, отриманням супутніх вигод від міграції (с. 55-58);

3. Запропоновані удосконалені підходи до класифікації чинників середовища формування та розвитку РМП з виокремленням загальних і специфічних чинників впливу та поділом останніх на формальні і неформальні (тіньові) чинники (які активізують позаправовий сегмент ринку) (с. 44-51);

4. Автором удосконалено методологію дослідження РМП (с. 59-65) та відносин у сфері міграції з позиції системного, процесного, факторного та мікроекономічного підходів (в контексті обсягу і структури РМП, попиту, пропозиції, ціни та рівня конкуренції на ринку (с. 60-61, 87-130));

5. Розвинуті принципіві підходи до формування системи моніторингу стану і тенденцій розвитку РМП регіону, завданнями якої є: 1) ідентифікація сильних і слабких сторін функціонування РМП (с. 151, 154-155); 2) інформаційно-аналітичне забезпечення рішень щодо стратегічних пріоритетів розвитку ринку (с. 151-152, 155-156); 3) формування бази даних для комплексного оцінювання і прогнозування розвитку РМП на різних рівнях (с. 155, 157, 161-162);

6. Спроектовано механізм залучення та ефективного використання міграційного капіталу через міграційні облігації, який дозволить акумулювати фінансові активи українських мігрантів та забезпечить якісне цільове їх використання (с. 173-180 підрозділ 3.3).

Значення дослідження для науки і практики та напрямки його використання

Наукові результати дисертаційної роботи Махонюка О.В. є теоретично і практично значимими. Вони полягають у розробці рекомендацій щодо удосконалення механізмів регулювання РМП, а саме: підвищення якості і доступності міграційних послуг для населення, впорядкування відносин між учасниками ринку, розвитку соціальної відповідальності суб'єктів-продуцентів міграційних послуг і, як наслідок, трансформації економіки країни загалом.

Отримані наукові результати впроваджено на державному та регіональному рівні та на рівні підприємств:

- *на державному рівні:* в діяльності Комітету з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України (довідка № 04-35/12-12053 від 26.01.2011 р.) – у процесі підготовки до засідання Комітету стосовно виконання в Україні Європейської соціальної хартії та виконання рекомендацій «круглого столу» з питань подолання бідності населення; Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України (довідка № 04-22/16-683 від 06.07.2012 р.) – під час проведення комітетських слухань з питань формування та збереження трудового потенціалу України в умовах сучасних міграційних викликів; Комітету з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України (довідка № 04-37/13-65563 від 02.04.2014 р.) – рекомендації щодо формування та реалізації державної політики у сфері регулювання трудової міграції;

- *на регіональному рівні:* в діяльності Департаменту економічного розвитку, інвестицій, торгівлі та промисловості Львівської облдержадміністрації (довідка № 2-11-3839 від 30.10.2013 р.) – у процесі підготовки матеріалів щодо залучення коштів мігрантів в інвестиційну діяльність у регіоні; Головного управління Державної міграційної служби України у Львівській області (довідка № 21281 від 30.10.2013 р., довідка № 23228 від 15.10.2014 р.) – при обґрунтуванні рішень у процесі оперативної діяльності Управління; Департаменту соціального захисту населення Львівської облдержадміністрації (довідка № 15-11226 від 24.12.2015 р.) – пропозиції щодо вирішення основних проблем інтеграції вимушено переселених осіб у приймаючий соціум; Львівського обласного центру зайнятості (довідка № 02-4876/0-16 від 23.12.2016 р.) – при підготовці пропозицій щодо удосконалення політики зайнятості населення регіону; Департаменту економічної політики Львівської облдержадміністрації (довідка № 1-12-468 від 22.02.2017р.) – у реалізації Програми підвищення конкурентоспроможності Львівської області, а саме, виконанні завдання 4 «Інституційна, наукова та аналітична підтримка регіонального та інноваційного розвитку», заходу 1 «Проведення аналітичних досліджень з актуальних проблем регіонального та інноваційного розвитку із залученням провідних наукових установ та аналітичних центрів»; Департаменту освіти і науки Львівської облдержадміністрації (довідка № 05-10/2542 від 12.07.2017р.). – для формування регіонального замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів у Львівській області на період 2017–2020 років, а

також у реалізації обласних програм «Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області» та «Програма розвитку освіти Львівщини на 2017–2020 роки»; Львівського міського центру зайнятості (довідка № 09/5321 від 29.12.2017 р.) – при організації та впровадженні професійної орієнтації незайнятого населення.

Результати досліджень також використовуються в навчальному процесі Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» при викладанні нормативних курсів «Демографія» – в частині впливу міграційних процесів на демографічні характеристики населення регіону; «Економіка праці і соціально-трудова відносини», «Наукові дослідження в управлінні людськими ресурсами» – щодо науково-методичного інструментарію вивчення якості трудового життя українських мігрантів за кордоном, «Соціальна політика» – в частині формування Концепції регулювання РМП України та регіональних особливостей її реалізації (довідка №78/18 від 20.09.2018р.).

Основні положення, висновки і рекомендації дисертації апробовані на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових семінарах: «Миграционные процессы в современной Европе: эволюция миграционных взаимодействий ЕС и стран Центральной и Восточной Европы» (м. Одеса, 2010 р.); «Молодь у вирішенні екологічних та соціально-економічних проблем сьогодення» (м. Кам'янець-Подільський, 2012 р.); «Оцінювання ефективності соціальної політики: методологія та практика» (м. Київ, 2012 р.); «Соціально-психологічні та економіко-правові аспекти управління людськими ресурсами у XXI столітті» (м. Львів, 2013 р.); «Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні» (м. Львів, 2014 р.); «Міграція у кризових умовах: українсько-польський контекст» (м. Львів, 2015 р.); «Суспільні трансформації у XXI столітті: людина, держава, соціум» (м. Львів, 2016 р.); «Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум» (м. Львів, 2017 р., 2018 р.); «Перспективи розвитку підприємництва в міжнародному контексті» (м. Лодзь – м. Львів, 2018 р.); «Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності» (м. Львів, 2018 р.). Достовірність одержаних в дисертаційному дослідженні результатів підтверджується опрацюванням значного масиву методологічного та методичного матеріалу. Аналітична частина дисертації характеризується використанням сучасної наукової методології, економічного та

соціологічного аналізу, що дає можливість вважати достовірними одержані результати.

Дискусійні положення та зауваження по дисертаційному дослідженні

Підкреслюючи цінність дисертації Махонюка О.В. для теорії і практики формування ефективної міграційної політики та підвищення соціальної захищеності українських трудових мігрантів, вважаю за необхідне підкреслити ряд дискусійних моментів та недоліків.

1. У дисертації значна увага приділена розробці концепції регулювання ринку міграційних послуг України (с. 135-149). Вдало розкрито повноваження державних інститутів-регуляторів ринку (с.137-138), підходи до виділення об'єктів регулювання ринку міграційних послуг (с.138-139), місце концепції в нормативно-правовій основі України стратегічного характеру (с.141), що стало підґрунтям до викладу авторського бачення основних положень. Позитивно оцінюючи такий доробок, стає незрозумілим чому автор обмежується включенням у схему лише мети, цілей, завдань та принципів концепції (с.143-144), і не залучає в схему самі інструменти. Варто було б це зробити, що ще значно підсилило б значимість наукового дослідження.

2. При викладенні рубрик наукової новизни автором використано поняття «міграційний капітал» (с.22). Це ж поняття вживається у третьому розділі роботи (п.3.3., с.163-178). Проте, вартувало б більше уваги зосередити на ньому в контексті розкриття суті ринку міграційних послуг (при обґрунтуванні власної позиції) як об'єкту сучасної економічної науки у п.1.1.(с.26-39).

3. Загалом поділяючи тези автора про те, що в Україні міграційна політика є непослідовною, а формування ринку міграційних послуг відбувається стихійно, вважаю, що аргументи окремих висновків повинні бути виписані більш чітко і лаконічно. Йдеться про легалізацію ринку і протидію еміграції населення з країни, коли уряду справді не варто вживати надто жорсткі заходи, а краще «переключитися» на заходи подвійного впливу, наприклад, пов'язаних із залученням інвестицій у створення нових робочих місць, запровадженням пільгового режиму оподаткування для

суб'єктів ринку у сфері сільського господарства (с.144). Висновок є неоднозначним і дискусійним, що потребує уточнення.

4. Науково цінними, на нашу думку, є результати дослідження українських трудових мігрантів щодо мотивації їх працевлаштування в країнах Європи. Дослідження проведено за авторською методикою у формі глибинного інтерв'ю (с.94-112). Дисертант стверджує, що високий відсоток респондентів звертались за послугами виїзду та працевлаштування за кордоном до посередників. Очевидно, результати опитування можуть слугувати підставою для більш масштабного дослідження, зокрема, аналізу темпів зростання місткості ринку міграційних послуг в Україні та бути доречними при обґрунтуванні напрямів подальших досліджень у даній сфері.

5. Заслугове на увагу запропонована автором пропозиція щодо використання міграційних облігацій як інструменту регулювання та розвитку ринку міграційних послуг в економічній системі України (с.163- 179). Автор розкриває доцільність та переваги такого механізму в трьох обраних країнах (Греції, Ізраїлі та Індії), але виникає запитання наступного плану: до використання й адаптації досвіду якої країни найбільше схиляється автор?

6. У дисертації автор розкрив кількісні аспекти аналізу середовища формування ринку міграційних послуг в Україні (с.72-91). При цьому, дисертант використовує показники природного і міграційного руху населення, загальної чисельності, отриманих дозволів на працю у розрізі зарубіжних країн, найбільш відвідуваних країн трудовими мігрантами. Водночас, залишає поза увагою вартісні індикатори, які дають уяву про загальну ситуацію. Їх аналіз суттєво доповнив би результати й висновки проведеного дослідження.

7. У дисертації чинники ринку міграційних послуг поділено на дві групи - загальні та специфічні (залежно від характеру дії). Автор детально окреслив загальноекономічні системоформуючі чинники впливу на ринок міграційних послуг (с.44-48), проте не використав даного підходу в аналітичній частині роботи. Це вимагає додаткових пояснень.

Загалом, зазначені дискусійні питання не впливають на високий загальний науковий рівень дисертаційної роботи. Висловлені зауваження й пропозиції спрямовані на те, щоб підвищити мотивацію автора до подальших наукових розвідок, спрямувати його інтелектуальний потенціал на вирішення такої значущої для держави і суспільства проблеми.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Зміст дисертаційної роботи в цілому відповідає вимогам ВАК щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук та засвідчує виконання поставлених завдань, а отримані результати широко представлені у відповідних розділах. Дисертація є завершеним дослідженням, в якому автором реалізовано мету, яка визначалася як обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження РМП та розроблення практичних рекомендацій щодо його розвитку через проведення ефективної міграційної політики та підвищення соціальної захищеності українських трудових мігрантів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових фахових виданнях

За результатами дослідження автором опубліковано 24 наукових праць загальним обсягом 14,4 ум.-др. арк., з них особисто автору належить 9,6 ум.-др. арк., у тому числі 5 колективних монографій, 5 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 2 – у співавторстві), 12 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 4 – у співавторстві).

Опубліковані наукові праці та автореферат дисертаційної роботи об'єктивно, достатньо і повною мірою відображають основний зміст дисертації. Висновки і рекомендації відповідають змісту публікацій за результатами дослідження.

Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, висновкам і рекомендаціям поданого на розгляд дисертації. В авторефераті повною мірою відображено основні положення дисертації.

Загальні висновки

Дисертаційне дослідження Махонюка Олександра Володимировича на тему: «Формування та розвиток ринку міграційних послуг в Україні» є самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати і розроблено рекомендації, що мають суттєве значення для удосконалення механізмів регулювання ринку міграційних послуг для населення, впорядкування відносин між учасниками ринку, розвитку соціальної відповідальності суб'єктів-продуцентів міграційних послуг і трансформації економіки регіону та країни в цілому.

Тема і зміст дисертації та автореферату відповідають спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

З огляду на актуальність обраної теми, обґрунтовані та достовірні одержані результати, наукову новизну та практичну цінність дисертаційна робота «Формування та розвиток ринку міграційних послуг в Україні» є завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами і доповненнями, а її автор – Махонюк Олександр Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор
кафедри трудових ресурсів і підприємництва
Національного університету
водного господарства
та природокористування
Міністерства освіти і науки України

Д. І. Безтелесна

